

Időrendben

A nevelési elvek és módszerek változása

1959-ben alakult meg a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán a nevelési osztály. A 8/1959. számú belügyminiszteri utasítás a büntetés-végrehajtás fő feladataként határozta meg a letartóztatottak őrzését és nevelését. Kimondta, hogy a letartóztatottak döntő többségénél bűncselekményre és osztályhelyzetre való tekintet nélkül el kell érni, hogy a bűncselekményét bánja meg; rendszerető, fegyelmezett legyen; szeresse meg a munkát; a törvényt és a szocialista társadalom együttélési szabályait tartsa be; a társadalmi tulajdont óvja és védje; a szocialista társadalmi rendszert tisztelje.

A szigorúbb és enyhébb rezsimű intézetek kialakításán túl előírta a *fokozatosság* elvét is. Így a kötelező zárkát, a munkakötelezettséget, a büntetési idő letöltésének figyelembevételét a kedvezményeknél, a szabadulásra való felkészítést, a feltételes szabadságra bocsátást. Bevezették a csoportos, az egyéni és a világnézeti kulturális foglalkozásokat. A büntetés mértékének csökkenésével emelkedett a levelezés, a látogatás gyakorisága, azaz rendszerebbé vált az elítéltek kapcsolata a hozzátartozókkal és a külvilággal. Ez lényeges intézkedés volt, hisz a letartóztatottakat addig szigorúan elzárták a külvilágtól.

Kötelezővé tette továbbá a szabadulásra való felkészítést. Előírta, hogy a nevelő az 1/4 kedvezmény esedékessége előtt 3 hónappal köteles tájékozódni az elítélt szabadulás utáni terveiről, személyi és családi körülményeiről, a büntetés ideje alatti magatartásáról, egyéniségéről, politikai, világnézeti, erkölcsi felfogásáról. Mindezekről tájékoztatni kellett az illetékes utógondozási szervet.

1963-ban az Elnöki Tanács 24. számú rendelete alapján a büntetés-végrehajtás kivált a belügyminisztérium szervezetéből és az igazságügy-miniszter irányítása és felügyelete alá került. 1966-ban megjelent a 21/1966. számú törvényerejű rendelet. Ez feladatként határozta meg az ítéletben meghatározott joghátrány alkalmazásával, a szocialista nevelési elvek és módszerek gyakorlati érvényesítésével és felhasználásával az elítéltek törvénytisztelő állampolgárrá való átnevelését. E törvény négy végrehajtási fokozatot határozott meg: szigorított börtön, börtön, szigorított bv. munkahely, bv. munkahely.

E fokozatokban a követelmények, a kapcsolattartás és az intézeten belüli enyhébb előírások, normák irányában változtak. Ugyanakkor szigorúan előírta a kötelezettségeket, az intézet rendjének megtartását. Olyan kifejezéseket tartalmaz, mint „pontos, feltétlen, maradéktalan”. Nagyon szigorú fegyelmezési módokat írt elő. Ezek a kapcsolattartás, a külvilággal való érintkezés és

a belső életter leszükkítését eredményezték. Ilyenek voltak például: levél- és látogató-eltiltás 6 hónapig. Ezek együttesen is alkalmazhatók voltak. Csomageltiltás 1 évig, szórakoztató közös foglalkozásról eltiltás 6 hónapig.

1967 júliusában megjelent a 110/1967. számú igazságügy-miniszteri rendelet a büntetés-végrehajtási szabályzatról. A rendelet, követve a törvényerejű rendelet szellemét, előírásait, nagyon szigorú követelményeket fogalmazott meg. A sétát zárt rendben kellett végrehajtani, kötelező tornát és alaki foglalkozást írt elő. Szigorú feltételek voltak a kapcsolattartás terén is. Az elítéltek a két szigorú fokozatban 2 főt, a két enyhébben 4 főt jelölhettek meg kapcsolattartóknak.

Levezetés: szigorított börtönben 3 havonként 30 sor, börtönben 2 havonként 40 sor, szig. bv. munkahelyen havonként 40 sor, bv. munkahelyen a gyakoriság, a terjedelem nem korlátozott.

Látogatás: szigorított börtönben 6 havonként egy személy, rács mellett állva, 20 perc időtartamban, börtönben 3 havonként egy személy rács mellett állva 30 perc időtartamban, szig. bv. munkahelyen 2 személy 1 óra időtartamban asztal mellett ülve havonként, bv. munkahelyen 3 személy 2 óra időtartamban, asztal mellett ülve, havonként.

A két szigorúbb fokozatban látogatóba 14 éven aluli gyermek nem jöhetett. Évenként egyszer a parancsnok az elítélt magatartását figyelembe véve engedélyezhette gyerek látogatását, ez asztal mellett történt. A két enyhébb fokozatban a gyerek látogatását megengedték, ételmezt is fogyaszthattak.

Csomagküldés: szigorított börtönben évenként 3 kg, börtönben 6 havonként 3 kg,

szig. bv. munkahelyen 3 havonként 3 kg, bv. munkahelyen 2 havonként 3 kg. A 110/1967. IM-utasítás a nevelés célját a következőkben határozta meg: Csoportos, és egyéni neveléssel arra kell törekedni, hogy az elítélt tartsa be a törvényeket, legyen fegyelmezett, rendszerető, szokja meg a rendszeres munkát és igyekezzen a társadalom hasznos tagjává lenni. A nevelés során a nevelőknek fel kellett használniuk az iskolai oktatást, a ismeretterjesztő előadásokat, a sajtót, irodalmat, rádiót, filmet, televíziót és az önképzést. 50 éves korig az általános iskolai oktatásban a részvétel kötelező volt. Kérelemre engedélyezhető volt az önképzés. Ismeretterjesztő előadásokat az országos parancsnokság által kiadott téma szerint kellett tartani. Ezzel elítéltet vagy külső előadót is meg lehetett bízni. A két szigorúbb fokozatban csak a Heti Híradót olvashatták az elítéltek. A két enyhébb fokozatban engedélyezhető volt más újság vásárlása, olvasása is. Időszakonként összefoglaló sajtóismertetést kellett tartani az elítélteknek. A filmvetítések gyakoriságát és a vetíthető filmek jegyzékét az országos parancsnokság határozta meg. A nevelőknek rendszeresen értékelniük kellett az elítéltek személyiségét, munkáját, egymáshoz való viszonyát, bűncselekményéről alkotott véleményét, az egyéni és csoportos foglalkozásokon tapasztaltakat. A tapasztalatokat, észrevételeket az elítélt fejlődési lapján rögzíteni kellett.

Az 1966. évi XXI. számú törvényerejű rendeletet 1967-ben módosították. Szinte teljes egészében átvette a régi szabályozásokat, csupán a végrehajtási fokozatokat változtatta meg: fegyház, szigorított börtön, börtön, fogház. A 110/1967. IM-utasítást a 107/1974. (IK. 8.) IM-utasítás helyezte hatályon kívül. Ez az utasítás ugyan a kapcsol-

latok terén engedményeket hozott, lazított a szigorú előírásokon, de szemléletében, szellemében, követelményeiben megmaradt a régi utasításnál. A levelezés terén a gyakoriságot meghagyta, terjedelmét azonban nem korlátozta. A látogatás rendje így alakult: fegyházban 1 személy 3 havonként 30 perc; szig. börtönben 1 személy 2 havonta 1 óra; börtönben 2 személy havonta 1 óra 30 perc; fogházban 3 személy havonta 2 óra.

A szigorúbb fokozatban rács mellett történt, a látogatás jutalomból engedélyezhető volt asztal mellett. 14 éven aluli gyerek látogatását engedélyezték. A két enyhébb fokozatban a látogatás továbbra is asztal mellett történt, élelem fogyasztását engedélyezték. A törvény a csomag gyakoriságán változtatott: fegyházban 6 havonként; szig. börtönben 4 havonként; börtönben 2 havonként; fogházban havonként. Mindkét törvény és utasítás a büntetés-végrehajtás feladatát, a nevelés célját, eszközeit, formáit ugyanazon

szellemben határozta meg. Ebben benne foglaltatott, hogy az elítéltek a társadalomra veszélyesek, személyiségük torzult, bizonyos mértékig állandósult, kialakult. Mivel nem képesek megfelelni a társadalom követelményeinek, ezért büntetőjogi kényszerrel kell érvényre juttatni. A törvény megfogalmazása szerint az elszigetelés a társadalom védelmét biztosítja, ugyanakkor szolgálja mind az egyéni, mind az általános megelőzést.

Az előzőekben ismertetett jogszabályok az elítéltek elszigetelését, az egyéni döntési lehetőség megvonását, a problémák megoldásából való kizárást, az elrettentést, a feltétel nélküli engedelmisséget tartalmazták. Állandóan jelen volt a fenyegetettség és a szankcionálás. Hiányzott a neveléshez nélkülözhetetlen motiváció, olyan cél, feladat, amely a nevelést segítette volna.

Ilyen feltételek mellett írták elő a törvények a nevelőknek, hogy az elítélteket bün-

tetésük ideje alatt át kell nevelni, még hozzá oly módon, hogy törvénytisztelő állampolgárok legyenek és tartsák be a társadalmi rend követelményeit.

Lényeges változásnak és európai szintű szabályozásnak lehet tekinteni az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendeletet, valamint a 8/1979. IM-rendeletet, melyet többször módosítottak, majd az egységes szervezetbe foglalt 101/1981 IM-utasítást. Ez a rendelet és miniszteri utasítás alapvetően különbözik az előzőektől. A végrehajtás feladatának határozza meg a joghátrány érvényesítésével és az elítélt nevelésével annak segítségét, hogy szabadulás után a társadalomba beilleszkedjen és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől. Nevelési célként fogalmazza meg az olyan személyiségváltozás elérését, amelynek eredményeként a szabadulás után képes törvénytisztelő magatartás nélkül élni és beilleszkedni a társadalomba.

Ezen jogszabály úgy határozza meg az elítéltek jogait, kötelességeit, hogy az adható kedvezményeket gyakrabban, szélesebb körben teszi lehetővé, miként az elítéltek számára a kapcsolattartást, a külvilággal való kapcsolatot is. A nevelés sajátos módszereiként jelöli meg az intézményes oktatást, a művelődési tevékenységet, a közösségi és egyéni foglalkozást, a jutalmazást és a fenyítést. Az általános iskolai oktatás mellett lehetővé teszi a szakképzést. Nem korlátozza a napilapok és a különböző újságok vásárlását, olvasását. Gyakoribbá váltak a filmvetítések. Rádióban már nem csak saját szerkesztésű és központi műsorokat lehetett adni. A televízió nézését minden fokozatban engedélyezik. A nevelés során a nevelőnek 3 havonként egyéni foglalkozást kellett tartania, tapasztalatait a személyi lapon rögzítenie kellett. Az elítéltek fegyelmezése sokkal emberségesebb lett. Megszűntek a

hosszan tartó fenyítések, valamint az embertelen magánelzárás. A levelezés gyakorisága és terjedelme már nem korlátozott többé. A látogatás gyakoribbá volt, gyakoriságát a parancsnok határozta meg, de két hónapnál nem lehetett ritkább. A börtön és fogház fokozatban lehetővé vált a rövid időtartamú eltávozás. Bevezeti a jogszabály az átmeneti csoportot, amely a hosszú szabadságvesztést töltő elítéltek szabadulás utáni beilleszkedését hivatott segíteni.

Ezek a lehetőségek a nevelőknek sokkal nagyobb teret adtak az elítéltek nevelésében. Az elítélteket érdekelté tették, hogy az intézet rendjét, fegyelmét betartsák, a kapcsolattartással rendelkezők pedig törekedtek a különböző kapcsolaterősítő kedvezmények kiérdemlésére. Ezen jogszabályok lehetővé tették a nevelő számára, hogy az elítéltek elé célt, perspektívát vázoljanak fel.

Az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendeletet az 1993. évi XXXII. számú törvényerejű rendelet módosította. 1995-ben került elfogadásra a CVII. számú törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről. 1996-ban jelent meg a 6/1996. (VII.12.) IM-rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtási szabályairól. A XXXII. számú tvr. a szabadságvesztés végrehajtásának célját a következőképpen fogalmazza meg: Cél, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során segítse az elítéltek a szabadulás után a társadalomba való beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmények elkövetésétől. Feladatként határozza meg, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét és ezzel segítse, hogy felkészüljön a szabadulás utáni, a társadalmi normáknak megfelelő önálló életre. Az elítéltek jogait csak annyiban korlátozza, amennyiben az ítéletben és a törvényben

meghatározott joghátrányok ezt előírják. A jogszabályok biztosítják az elítélt személyiségi jogait, így jóhírének, magántitkának, személyes adatainak védelmét. Semmilyen módon nem szabad hátrányos megkülönböztetést alkalmazni az elítéltek között. Lényegesen csökkentette a három végrehajtási fokozat közötti különbséget. A levelezés gyakoriságát és terjedelmét nem korlátozza. Látogatót minden elítélt legalább havonként fogadhat, és az minden fokozatban asztal mellett történik. Mindhárom fokozat számára lehetővé teszi a rövid tartamú eltávozás lehetőségét és bevezetett egy új kapcsolattartást segítő kedvezményt, a kimaradást. Számottevően csökkentette a kiszabható fenyítések nemét. Megszüntette a kapcsolattartást hátráltató, bizonyos esetekben meg is szüntető fenyítési nemeket. A magánelzárás fenyítés ellen az elítélt fellebbezéssel fordulhat a bírósághoz. Munkavégzés esetén egy év után 20 nap fizetett szabadságot vezetett be. Létrehozta az enyhébb végrehajtási szabályok jogintézményét, ezzel hatékony, eddig nem alkalmazott, a szabadulást segítő intézkedést vezetett be. Panaszaival, problémáival az elítélt különböző szervezetekhez, intézményekhez és nemzetközi szervezetekhez fordulhat. Megváltoztatta az őrzési csoportba sorolásokat. Teljesen más alapokra helyezte a levelek ellenőrzését. A tanulni kívánó elítéltet, ha munkát nem vég ez is, munkadíj illeti meg. Bevezette a telefonálás lehetőségét. Lehetne még sorolni a változásokat, de az eddig említettek is egyértelműen mutatják, hogy a jelenlegi jogszabályok az elítéltek beilleszkedését, családi kapcsolataik fenntartását és a nevelés hatékonyságát szolgálják. Kijelenthetjük, hogy ezek a jogszabályok az európai normáknak megfelelnek.

Az 1993 óta hatályba lépett jogszabályok megismertetésére, elsajátítására nagy gondot fordítottunk. Minden eddig megjelent törvényből, jogszabályból oktatást szerveztünk az egész személyi állomány részére. Rendszeresen visszatérünk a jogszabályok értelmezésére, felelevenítésére. Minden értekezletet, szakmai fórumot felhasználunk arra, hogy a személyi állomány a lehető legszélesebb körben és a gyakorlati munka elvégzéséhez szükséges mértékben elsajátítsa az érvényben lévő jogszabályokat.

A jogszabályokból kivonatot és jogszabály-magyarázatot adunk közre az intézet havonként megjelenő szolgálati lapjában is.

A gyakorlati munkát meghatározó szabályozások: A megjelenő új jogszabályok által előírt helyi intézkedéseket elkészítettük, vagy azok elkészítés alatt állnak. A jogszabályokban megfogalmazottakról, melyek a gyakorlati munkát lényegében előírják, szabályozzák, helyi intézkedéseket adunk vagy adunk ki. Elkészült, illetve átdolgozás alatt áll a házirend, az evsz. alá helyezettéről szóló intézkedés, a látogatás rendjéről, a vásárlás rendjéről, a differenciált őrzésről, a befogadási és foglalkoztatási bizottság munkájáról, a biztonsági csoportba sorolásról, a fegyelmi eljárásról, a telefonhasználat rendjéről, a tartható tárgyak köréről, az előzetesen letartóztatottak nyitott körletéről szóló helyi szabályozás. A helyi szabályozások mindenben megfelelnek a jogszabályi előírásoknak, tükrözik azok szellemét. Jelenleg is dolgozik egy bizottság a helyi intézkedések előkészítésén. Minden intézkedést átdolgozunk az új törvények előírásai szerint.

A jogszabályok célként a joghátrány érvényesítésekor a társadalmi beilleszkedést, az újabb bűncselekmény elkövetésétől való

tartózkodást határozzák meg. Segítést és nem megvalósítást ír elő az elítélt társadalomba való vissza-, illetve újra beilleszkedésére.

A jogok és kötelezettségek felsorolásából kitűnik, hogy csak olyan mértékben szabad az elítélteket megkülönböztetni a többi állampolgártól, amilyen mértékben a büntetés-végrehajtás, az ítéletben megfogalmazott joghátrányok ezt szükségessé teszik, előírják, megszabják.

A jogszabályok szelleméből következik, hogy a jelenlegi nevelés-kezelés során az elítélteket nem lehet felülről jövő hatásokkal, direkt módszerekkel nevelni, amelyeknek csupán tétlen elszenvedője, nem pedig cselekvő részese. A jogszabály által megfogalmazott önbecsülés fenntartása, és a felelősségérzet fejlesztése az elítéltek aktív részvétele nélkül nem képzelhető el. A tétlenség, a passzív hozzáállás nem erősíti az önbecsülést. Mindebből következik, hogy jelenleg a régi nevelési módszereket bizonyos mértékig fel kell adni és újfajta szociális, közösségi szemlélettel, módszerekkel kell a nevelői munkát végezni. A szemlélet kialakításához felhasználjuk a különböző nemzetközi dokumentumokat. Értelmezük, értékeliük az elítéltekre irányuló pozitív ráhatás elemeit – munkáltatás, képzés, nevelés –, azért, hogy az intézet nevelési tevékenységébe beépíthessük. A fogvatartotaknak a parancsnok által vezetett fórumokat tartunk. Élünk a csoportos kimaradás lehetőségével. A fogvatartottak zenekara Tökölön adott műsort. Bevezettük a szabadtéri kulturális napokat. Kialakítottuk a felkészítő csoportot. Tíz egyszemélyes – biztonsági – lakózárkát adtunk át. Minden tevékenységünk arra irányul, hogy a fogvatartott önkéntes jogkövető magatartást tanúsítson. A szociális munka segítő, támogató tevékeny-

ség. Nem az a feladat, hogy atyáskodjunk. Az elítélteknek kell a problémáikat megoldaniuk, amihez a nevelő szakértelmét és segítségét ajánlja fel. Ebben a helyzetben nagyon fontos a motiválás, hiszen többségében az elítélt felelősségtudatára és önkéntességére hivatkozunk. A régi problémamegoldó, mindent előíró, megmagyarázó, csak a nevelő által elképzelt nevelési megoldásokkal fel kell hagyni. Az elítéltek elé célokat tűzünk ki, feladatokat határozzunk meg, felvázoljuk a lehetőségeket, és a törvényes keretek között az elítéltekre bízunk a megoldást. Véleményem szerint a fentiekben fogalmazható meg a gyakorlati munkában várható szemléletváltás.

A fogvatartottak jogszabályban előírt jogait minden esetben biztosítjuk. Kapcsolattartásukat, kérelmeiket, panaszait a jogszabályok előírásai szerint intézzük. A nemzetközi szervezetekhez, hatóságokhoz írt kérelmeiket, panaszait a törvényekben meghatározottak szerint továbbítjuk.

A 0251/1996. számú OP-intézkedés 11. pontjában meghatározottak szerint *parancsnoki levelesládát* szereltünk fel. A levelek írói rendszeres meghallgatáson kapják meg problémáikra, kérdéseikre a választ. A meghallgatásokról emlékeztető készül.

Az elítéltekkel szembeni bánásmód törvényes, emberi és személyiségi jogaitak tiszteletben tartjuk. A fegyelmi eljárás törvényességének jogszabályi garanciái vannak, a munkába állítás és leváltás rendje a Bv. Szabályzatban meghatározott.

Az 1990 óta élő jogszabály hivatalosan is lehetővé tette az intézetekbe vallásgyakorlás címén belépő *karitatív és vallási szervezetek* látogatását. Ez nagy előrelépést jelentett. Intézetünkbe gyakorlatilag öt nagyobb, vallási alapokon nyugvó karitatív szervezet munkatársai járnak be, a Magyar

Máltai Szeretetszolgálat, a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió, a Magyar Testvéri Börtöntársaság, a Magyar Börtönpasztorációs Társaság és a Magyarországi Jehova Tanúi. Mint a felsorolásból kitűnik, egy-egy szervezet több felekezetből áll, így például a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió 15 felekezetet ölel fel. Ahhoz, hogy a hét egy napján mindegyik karitatív szervezet tevékenykedhessen, elsősorban a személyzet szemléltetésére volt szükség, amely gyakorlatilag 1990-ben kezdődött intézetünkben. Ma már a bejáró munkatársak egymás mellett, megértésben végzik teendőiket, így az intézetben hetente van ún. „missziós nap”, valamint minden hétvégén szombaton, illetve vasárnap katolikus szentmise, igehirdetés és ún. „hosszú nap” (Jehova Tanúi). Itt kell megemlíteni, hogy a Budapesti Fegyház és Börtönben alakult meg az országban az első, a fogvatartottakat segítő karitatív szervezet, a Magyarországi Evangéliumi Börtönmisszió.

A XXXII. törvény óta igen gyakori, hogy a külső családi kapcsolatokkal nem rendelkező fogvatartottak egy-egy missziós munkatárs segítségével jutalmazhatók látogatás kimaradással, vagy rövid tartamú eltávozással.

A MEB évente kétszer tart diakónusképzést Dömösön, amelyre minden alkalommal meghívja az intézet parancsnokát és a bv. osztályvezetőt előadónak. Az intézet parancsnoki vezetése kéthavonta tart a bejáró missziós munkatársakkal megbeszélést, melyen aktuális problémákat dolgoznak fel. A bv. osztályvezető folyamatos kapcsolatot tart fenn a missziók vezetőivel. A szervezetekkel, vezetőikkel, munkatársaikkal a parancsnok és a parancsnoki vezetés kapcsolata korrekt, jó. A X. kerületi Vöröskereszttel az intézet az utóbbi másfél évben ismét felvette a kapcsolatot, amelyet elsősorban inté-

zetünk vezetése kezdeményezett. A X. kerületi Vöröskereszt ruhaneműt, időnként tiszta szerszereket, ritkán nem romlandó élelmiszereket, esetleg csokoládét, némi dohányárut juttat az intézet fogvatartottjainak.

Az evsz. alá tartozó fogvatartottak munkaadóival az intézet gazdasági osztálya tart fenn kapcsolatot. Nem egy munkaadó segítette intézetünket, ingyenes kultúrműsort szervezett a fogvatartottaknak. Összességében elmondható, hogy a külső munkáltatókkal a kapcsolat korrekt, kielégítő. Kapcsolatfelvételt kezdeményezett még intézetünkkel a Mahatma Gandhi emberi jogi szervezet, valamint a Suma Ching Hai Nemzetközi Szövetség is. Kapcsolatunk van a Magyar Helsinki Bizottsággal. Alkalmanként német, holland, ukrán börtönmissziós énekarok keresik fel az intézetet. 50 alkalommal fogadtuk a média munkatársait, 32 esetben a bel-, illetve külföldi – javarészt – szakmai delegációkat. A kerületi önkormányzat és önkormányzati cég is támogatja az intézetet, 1996-ban a gyógyító-nevelő csoport kapott ajándékba tőlük audiovizuális eszközöket. Magánszemély hozta létre a jogi személyiségű – bíróság által bejegyzett „A 100 éves Gyűjtőért” Alapítványt.

Olyan úton indultunk el, amelynek végén az eredmény csak pozitív lehet. Mindenki előtt ismert az „erőszak erőszakot szül” elvétele. A jelenlegi jogi szabályozás és gyakorlati végrehajtás az önkéntes jogkövetőknek lehetőséget ad a börtönön belüli „erőszakmentes” élethez. Minden esetben figyelembe kell venni azonban a társadalom értékítéletét, visszajelzéseit. Tudjuk jól, hogy a törvények és a végrehajtás közötti óriási szakadék áthidalásához türelem, megértés szükséges.

Böde János–Mári Imre